

1918, EEN RAMPJAAR VOOR KUNSTMINNEND WENEN ?

In 1918, aan het eind van de Eerste Wereldoorlog, viel de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije uiteen. Maar ook in een ander opzicht lijkt 1918 voor Wenen een rampjaar te zijn geweest. In dat jaar, nu negentig jaar geleden, overleden vier toonaangevende Weense kunstenaars. Het waren Klimt, Wagner, Moser en Schiele. Maar was het wel een ramp voor de kunstliefhebbers in Wenen?

Behalve hun sterfjaar was er meer dat deze kunstenaars met elkaar verbond. Het waren namelijk zeer belangrijke vertegenwoordigers van de Wiener Secession, de Oostenrijkse variant van de Jugendstil. Hierna worden de kunstenaars en datgene wat hen bond, de kunstenaarsorganisaties "Die Vereinigung bildender Künstler Österreichs" en de "Wiener Werkstätte", nader belicht.

Gustav Klimt

Gustav Klimt werd in 1862 geboren in Baumgarten, toen nog een voorstadje van Wenen. Zijn vader was een niet bepaald succesvolle graveur en het gezin, met naast Gustav nog zes kinderen, had het niet breed.

Dat hij, maar ook zijn broer Ernst (1864-1892), op de Kunstgewerbeschule een opleiding tot tekenleraar mochten volgen was dan ook bijzonder. De broers en hun vriend Franz Matsch kregen na deze opleiding een beurs en konden zo nog enkele jaren doorstuderen in de "Klasse für Malerei und decorative Kunst".

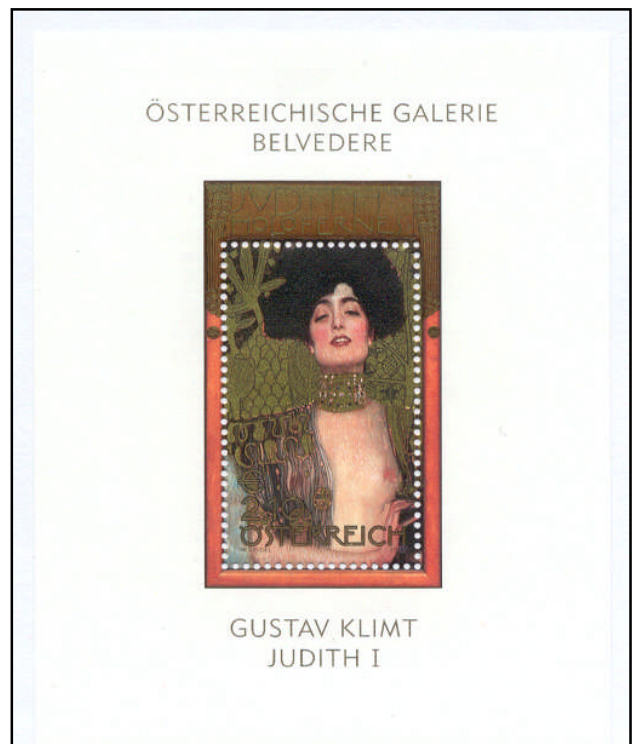
In 1881 richtten deze drie jonge kunstenaars de "Künstler Compagnie der Gebrüder Klimt und Matsch" op. In dit kader rees hun ster en konden de gebroeders Klimt hun gezin uit de armoedige omstandigheden verlossen. In 1892 overleed Gustavs vader en enkele maanden daarna zijn broer Ernst. Dit leidde ook tot de opheffing van de Künstler Compagnie.

Tot het eind van de 19e eeuw was het werk van Klimt niet bepaald vernieuwend, bij zijn vele opdrachten greep hij terug op de bestaande stijlrichtingen, met name het Historisme. Veel van de jonge kunstenaars keerden zich echter tegen de strakke regels van de neo-stijlen en streefden naar vernieuwing.

De Jugendstil in Oostenrijk wordt, gezien deze breuk tussen de neostijlen en de nieuwe kunst meestal Secession genoemd. Gustav Klimt, mede door zijn contacten met Koloman Moser inmiddels ook "bekeerd" tot de nieuwe kunst, was medeoprichter van de Wiener Secession en werd een van de belangrijkste vertegenwoordigers van deze "Weense Jugendstil".

Klimt, die altijd bij zijn moeder en twee ongetrouwde zusters woonde, maakte in deze periode schilderijen, muurschilderingen en tekeningen waarop een grote rol was weggelegd voor "femmes fatales". In zijn beginperiode kwam

Klimt in botsing met de gevestigde orde, die zijn werk pornografisch vond. Hoe dan ook, hij was op zijn zachtst gezegd zeer erotisch georiënteerd. In zijn atelier waren altijd aantrekkelijke dames (ook als model) aanwezig. Op veel werken heeft hij deze modellen in erotische poses afgebeeld.

In zijn olieverfschilderijen gebruikte Klimt veelvuldig bladgoud. Waarschijnlijk werd hij daartoe geïnspireerd door een bezoek aan Ravenna, waar hij onder de indruk kwam van de prachtige gouden Byzantijnse mozaïeken in de San Vitale. Maar misschien kwam de inspiratie ook van zijn vader, die de kost verdiende als goudgraveur. Waarschijnlijk kreeg Gustav daardoor de smaak voor het goud te pakken. Dat is op het hierboven afgebeelde met veel bladgoud bewerkte schilderij Judith I uit 1901.

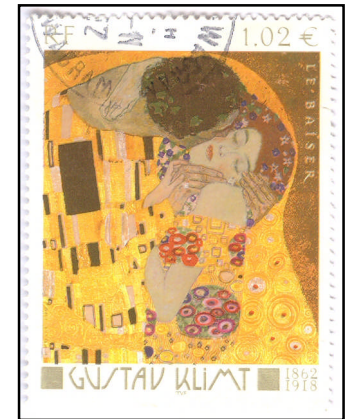

De postzegel op de FDC van 20 mei 1980 stelt Hygiea voor en is een detail van het grote schilderij *Medicine* (1901) uit de serie van drie schilderijen (*Die Fakultätsbilder*) die Klimt in opdracht van de universiteit van Wenen maakte. De universiteit wees de totale serie echter af, mede gezien het pornografische karakter ervan. Dit kunstwerk dat opgeslagen was in Schloss Immendorf in het Weinviertel is helaas in 1945 door brand verwoest. De zich voor de Russen terugtrekkende Duitse Wehrmacht heeft dit slot toen in brand gestoken.

In 1905 brak Klimt samen met enkel andere secessionisten, waaronder Koloman Moser, met de Secession. Verschil in opvatting over de kunst waren de aanleiding. Meer dan voorheen gaat hij zijn eigen weg, nu in "die goldene Phase". Op nevenstaande postzegel is een minuscule detail afgebeeld van het schilderij *Adele Bloch-Bauer I*, uit 1907. De verwerking van bladgoud is goed te zien. Deze dame, echtgenote van een rijke Weense industrieel fungeerde regelmatig als model voor Klimt.

Het wereldberoemde schilderij "Der Kuss" uit 1908 (olieverf en bladgoud, maar ook gips voor dieptewerking) is het hoogtepunt en tevens het laatste werk uit Klimts "gouden periode".

De pure decoratieve smaak van het publiek veranderde en het expressionisme raakte in zwang. Enkele jaren hiervoor had Klimt al gebroken met de Secession en nu zoekt hij aansluiting bij jonge expressionistische kunstenaars als Egon Schiele en Oskar Kokoschka (1886-1980). Deze kunstenaars bewonderen op hun beurt weer het werk van Klimt. Veel van hun composities lijken te zijn afgeleid van die van Klimt, zo ook het zelfportret van Schiele.

De vier hieronder getoonde "Personalisierte Briefmarken" van Austria Post zijn uit Klimts expressionistische periode. Ze stellen achtereenvolgens voor "Allee im Park von Schloss Kammer" (1912; olie op linnen), detail van "Die Jungfrau" (1913; olie op linnen), detail van "Bildnis Eugenia Primavesi" (1913/1914; olie op linnen) en detail van "Tot und Leben" (1916; olie op linnen). Eugenia Primavesi was de echtgenote van een van de mecenasen van de secessionisten, de bankier Otto Primavesi.

De laatste 20 jaar van zijn leven namen vrouwen een steeds belangrijker rol in in het werk van Klimt. Hij portretteerde veel vrouwen uit de gegoede klasse en ook in zijn allegorische schilderijen zijn ze niet weg te denken. In deze periode onderhield Klimt innige vriendschap met Emilie Flöge, de schoonzus van zijn broer Ernst. Zij leidde samen met haar zussen een extravagante modezaak in Wenen. Emilie werd door Klimt in 1902 geportretteerd (postzegel rechts). De verhouding tussen deze twee buitengewone persoonlijkheden schijnt van platonische aard te zijn geweest.

De werken van Klimt zijn verspreid over vele musea in meerdere landen. De grootste concentratie en absolute topstukken als "Der Kuss" en "Judith I" zijn te vinden in het Oberes Belvédère in Wenen

Na een als kunstenaar zeer arbeidzaam en succesvol leven, maar met allerlei schandalen en conflicten, altijd zonder echtgenote maar nooit zonder vrouw,

werd Klimt in januari 1918 getroffen door een beroerte. Op 6 februari 1918 bezweek hij op 55-jarige leeftijd aan een longontsteking. Hoewel een opdracht voor een portret in zijn tijd al een vermogen kostte en Klimt de bekendste en meest erkende schilder van Oostenrijk was geworden vond hij nauwelijks officiële erkenning. Die kreeg hij pas aan het eind van zijn leven door de benoeming tot erelid van de Kunstacademies in Wenen en München.

Wiener Secession

Zoals hierboven reeds gezegd, wordt de Art Nouveau of Jugendstil in Oostenrijk, gezien de breuk tussen de tot het eind van de 19^e eeuw in zwang zijnde neostijlen en de nieuwe kunst veelal Secessionstil genoemd of kortweg Secession. Dit naar de in 1897 opgerichte "Vereinigung bildender Künstler Österreichs" die meestal Wiener Secession beweging werd genoemd. Klimt was als een van de belangrijkste vertegenwoordigers van de nieuwe kunst medeoprichter en werd de eerste voorzitter van de Secession. Andere medeoprichters waren Koloman Moser (graficus, ontwerper en schilder), Otto Wagner (architect), Josef Hoffmann (ontwerper en architect) en Joseph Maria Olbrich (architect). Hiermee waren heel wat richtingen in de beeldende kunst in deze nieuwe vereniging vertegenwoordigd.

De doelstelling van de beweging was om de kunst in vrijheid voor een ieder en op alle gebied toepasbaar te maken. Om dit te bereiken werd een eigen tijdschrift uitgegeven; "Ver Sacrum" (Heilige Lente) en werden regelmatig tentoonstellingen georganiseerd voor binnen- en buitenlandse kunstenaars. Nieuwe kunstwerken en -stromingen moesten worden getoond. Een andere, niet officiële, doelstelling was natuurlijk om het werk van de leden zonder tussenkomst van de gevestigde organisaties en galeries aan de man te brengen.

Architect Joseph Maria Olbrich (1867-1908), leerling van Otto Wagner op de Kunstacademie, ontwierp en bouwde 1898 voor deze beweging het tentoonstellingsgebouw, het Secession-gebouw, dat door de Weners spottend de "Gouden Kool" werd genoemd.

Olbrich bracht het laatste deel van zijn vrij korte leven door in Duitsland. In 1899 nodigde Groothertog Ernst Ludwig von Hessen und bei Rhein zeven kunstenaars uit om naar Darmstadt (BRD) te komen en zo ontstond daar de Künstlerkolonie Mathildenhöhe. Olbrich was als architect de belangrijkste vormgever van de gebouwen en woningen in die kolonie. In 1908 vertrok hij naar Düsseldorf, waar hij op 8 augustus 1908 overleed. Ter gelegenheid van de 100e sterfdag van Olbrich bracht Austria Post in 2008 een postzegel uit met daarop een afbeelding van een door Olbrich ontworpen houten brievenbus.

Terug naar het Secession-gebouw. Het enige permanent aanwezige kunstwerk in dit gebouw is de zogenaamde Beethovenfries (1902) van Gustav Klimt, een wandschildering geïnspireerd op de 9^e symfonie van Beethoven. Deze 34 meter lange schildering beslaat alle vier de wanden van een van de vertrekken in het souterrain.

De postzegels hieronder tonen twee details uit de fries, respectievelijk "Diesen Kuss der ganzen Welt" en "Unkeuschheit, Wollust und Unmäßigkeit".

In de periode 1898-1902 exposeerde „onze“ Jan Toorop (1858-1928) drie keer voor de Secession in Wenen en had naar verluidt grote invloed op het werk van Klimt. Toorop is bij filatelisten natuurlijk bekend dankzij de door hem in 1923 ontworpen Tooropzegels.

Maar Toorop maakte rond de vorige eeuwwisseling vooral furore met zijn zogeheten slaoliestijl. Een prachtig voorbeeld hiervan is de tekening „O Grave, where is thy Victory“ uit 1892. Deze tekening verscheen op een postzegel uit de

serie Nieuwe Kunst van 2001. De slingerlijnen zijn ondermeer waarneembaar op een tweede afbeelding van Hygiea en in de Beethovenfries.

Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog werd het Secession-gebouw door een bombardement zwaar beschadigd en bij de terugtocht van het Duitse leger in brand gestoken. Op 8 mei 1946, tijdens de viering van de bevrijding, werd door de Wiener Secession kennelijk al aan de herbouw gedacht. Er werd echter pas in 1963 met de renovatie van het gebouw begonnen. Ter gelegenheid van de heropening in 1964 gaf de Oostenrijkse Post een postzegel uit met een detail van het schilderij Der Kuss van Klimt. Op de linker zijde van de hieronder afgebeelde FDC zijn nog een afbeelding van het volledige schilderij en het

gerestaureerde Secessiongebouw te zien. In 1984/85 volgde nog een renovatie.

Otto Wagner

Otto Wagner (hieronder) is van de hier besproken secessionisten de man van wie de gemiddelde toerist in Wenen tijdens zijn zwerftocht door deze stad, bewust of onbewust, volop kan genieten zonder een museum in te moeten. Het werk van deze architect is door heel Wenen in de openlucht te bewonderen. Aan de Naschmarkt staan de prachtige Wagnerhuizen, te weten het Majolicahuis en het huis met de Gouden Medaillons. Van de laatste zijn de versieringen overigens door Koloman Moser ontworpen. Maar ook de Postsparkasse (midden onder en hieronderstaande postkarte), de Kirche am Steinhof en de Karlsplatz-paviljoens (rechtsonder) moeten onder de toppers worden gerekend. Bijzonder is dat de Wagnerhuizen ontworpen zijn als appartementen, bedoeld voor het "gewone" volk.

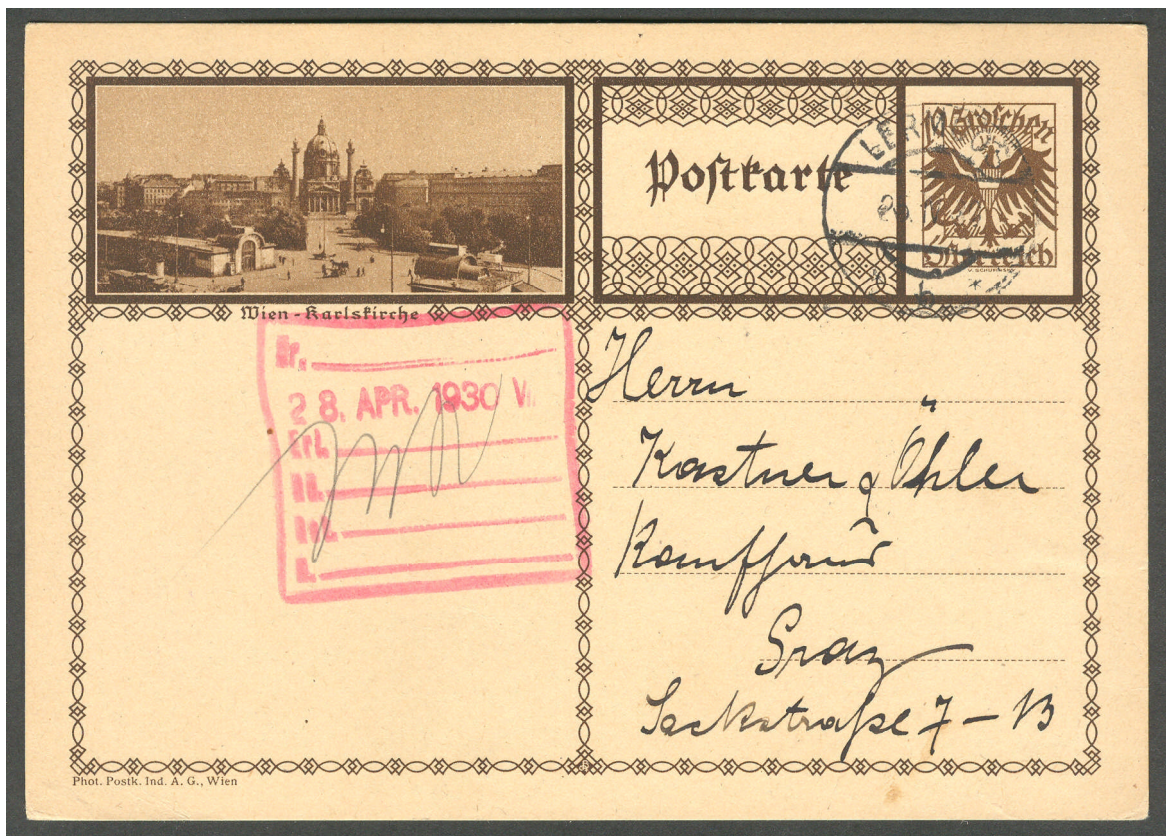

En deze reeks kan nog worden aangevuld met wat minder bekende gebouwen als de Wagnervilla's in de buitenwijk Hütteldorf, het U-Bahnstation Stadtpark en het U-Bahnstation Hofpaviljoen vlakbij het slot Schönbrunn.

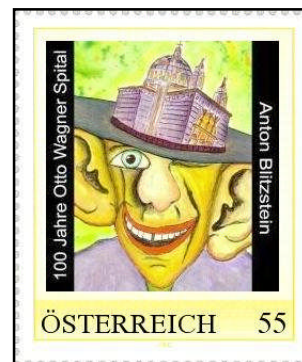
Otto Wagner werd in 1841 geboren als notariszoon in Penzing, toen nog een voorstadje van Wenen. Tussen 1857 en 1862 studeerde hij in Berlijn en Wenen bouwkunde en bezocht hij in Wenen ook de Academie voor Beeldende Kunsten. Uit één relatie en twee huwelijken had hij drie dochters en drie zonen. In 1894 werd Wagner benoemd tot professor aan de Academie voor beeldende Kunsten in Wenen en verwierf hij ook de opdracht voor de architectonische vormgeving van de Wiener Stadtbahn. Uit Wagners „school“ kwamen ettelijke belangrijke architecten voort zoals Josef Hoffmann, Jan Kotěra (veel werk nagelaten in Praag), Joseph Maria Olbrich, de architect van de Mathildenhöhe in Darmstadt en Jože Plečnik die vooral zijn stempel heeft gedrukt op zijn geboortestad Ljubljana, hoofdstad van het huidige Slovenië.

Op 11 april 1918 stierf Otto Wagner op 76-jarige leeftijd in Wenen aan de infectieziekte wondroos.

Otto Wagner was ook de architect van de Weense stadsspoorlijnen, waarvan de eerste lijn in 1898 werd geopend. Wenen was hiermee de enige stad in de wereld die haar stadsspoorlijn compleet door één architect liet ontwerpen. Vanaf 1976 werden de lijnen omgebouwd tot de U-Bahn. De stations van de lijnen U4 (van Hütteldorf tot en met Stadtpark) en van de U6 (van Nussdorfer Strasse tot en met Längenfeldgasse) en alle bijbehorende bruggen zijn nog intact en zeer bezienswaardig. Tijdens de realisatie van deze bouwwerken manifesteerde zich de overgang van Wagner van de late historisme-periode naar de vroege Secession. De stations Karlsplatz en Hofpaviljoen, beide uit de Secession-periode zijn ware publiekstrekken. De postkaarten op de volgende pagina tonen het prachtige station Karlsplatz in samenhang met de Karlsplatz en de daaraan gelegen toeristisch zeer in trek zijnde barokke Karlskirche. Ook de lijn Heiligenstadt-Ottakring-Hütteldorf, die nu onderdeel is van het normale spoorwegnet, behoorde destijds tot de door Wagner ontworpen Stadtbahn.

Een van de mooiste scheppingen van Wagner is zonder twijfel de Kirche am Steinhof in de huidige buitenwijk van Wenen, Penzing. Deze kerk werd in 1907 op het terrein van de "Heilanstalt für Nerven- und Geisteskranken am Steinhof" voor de daar verblijvende patiënten en personeelsleden in gebruik genomen. De kerk is kort geleden voor 12 miljoen Euro gerestaureerd en op 1 oktober 2006 weer in gebruik genomen. De persoonlijk postzegel ter gelegenheid van het 100 jarige bestaan legt overigens meer de nadruk op de psychiatrische inrichting waartoe de kerk behoort dan op de kerk zelf.

De kerk is als Gesamtkunstwerk (waarin architectuur, decoratie en inrichting volledig harmoniëren) een toonbeeld van samenwerking tussen de architect en een groot aantal kunstenaars en ambachtslieden van de Wiener Werkstätte en daarmee het eerste en belangrijkste kerkelijke Jugendstil-gebouw. De belangrijkste kunstenaar die naast Wagner diverse ontwerpen voor het interieur maakte was Koloman Moser. Hij ontwierp de talrijke, wonderschone en zeer betekenisvolle glas-in-loodramen. Ook ontwierp hij een mozaïek voor het koor. Maar dat was voor de critici veel te modern en vooral door zijn overgang in 1905 tot het protestantisme kwam zijn ontwerp voor het koor van deze katholieke kerk niet tot realisatie. Uiteindelijk is het ontwerp van Leopold Forstner uitgevoerd, een ontwerp dat wel enige overeenkomsten vertoont met dat van Kolo Moser. Het resultaat is er niet minder om, een schitterend koor in een combinatie van mozaïek, schilderwerk en nog andere technieken. Echter bij de ingebruikname van de kerk in 1907 was het niet alleen hosanna. Integendeel, vooral onder de conservatieve katholieke geestelijkheid was het een zeer omstreden bouwwerk. Het werd ondermeer betiteld als een "Grabmal eines indischen Maharadschas", in een "närrisch assyrisch-babylonischer Stil".

Tot de opdrachten van Wagner behoorde ook de architectonische vormgeving van de stuw- en sluiscomplexen in het Donaukanaal. Bij het complex in Nussdorf hoorde ook de Schemerlbrücke. Op het hier getoonde detail van de postzegel van Wagner zijn de leeuwen op de pijlers van deze brug vaag te zien.

De afbeelding rechts toont een schilderij van Karl Goldammer (1950) van het Schützenhaus (sluiswachtershuis met bedrijfs- en personeelsruimte). Dit gebouw ontwierp Wagner in 1906 voor het inmiddels gesloopte stuwcomplex de Staustufe Kaiserbad, vlakbij de U-Bahnhalte Schottenring. Het Schützenhaus werd echter gespaard en dit monument wordt thans gerenoveerd en ingericht als koffiehuis.

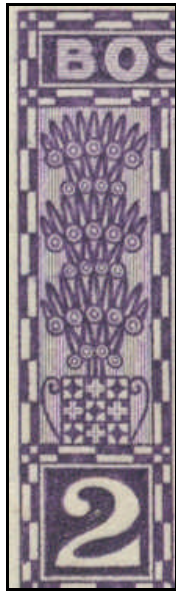

Koloman Moser

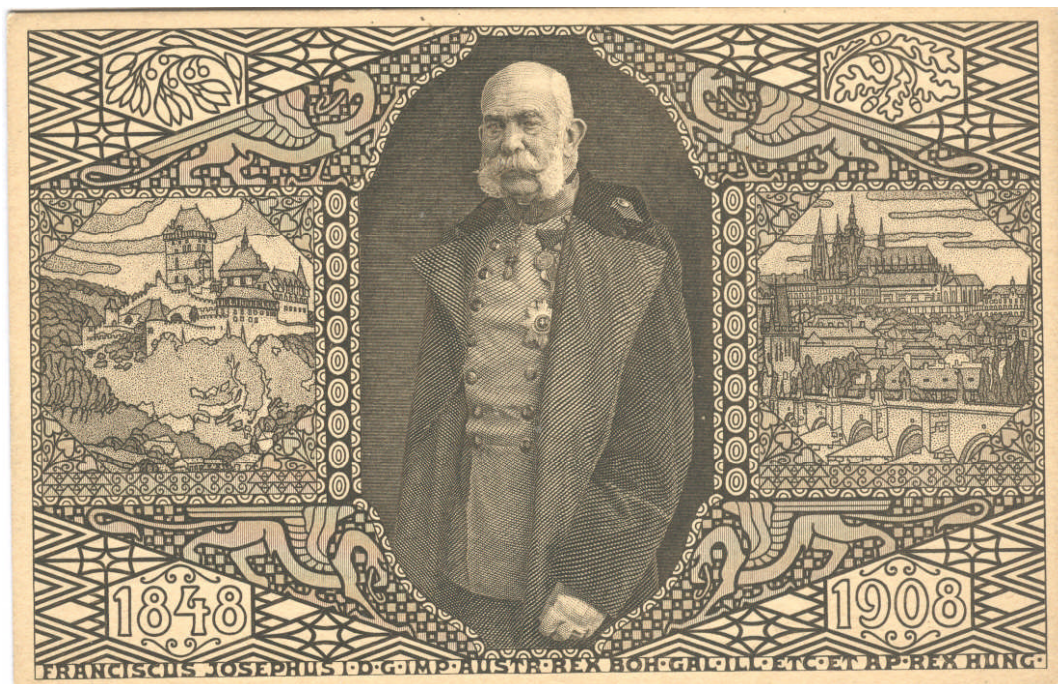
Koloman (of kort Kolo) Moser werd op 30 maart 1868 in Wenen geboren. Van 1885 tot 1893 studeerde hij aan de Academie voor Beeldende Kunsten. Zoals hiervoor reeds is gemeld was hij medeoprichter van de Secession. Als prominent lid van de Secession leverde hij belangrijke bijdragen (ook als redacteur) aan het tijdschrift Ver Sacrum en nam hij deel aan de tentoonstellingen. In 1903 was hij medeoprichter van de Wiener Werkstätte, waarover verderop meer.

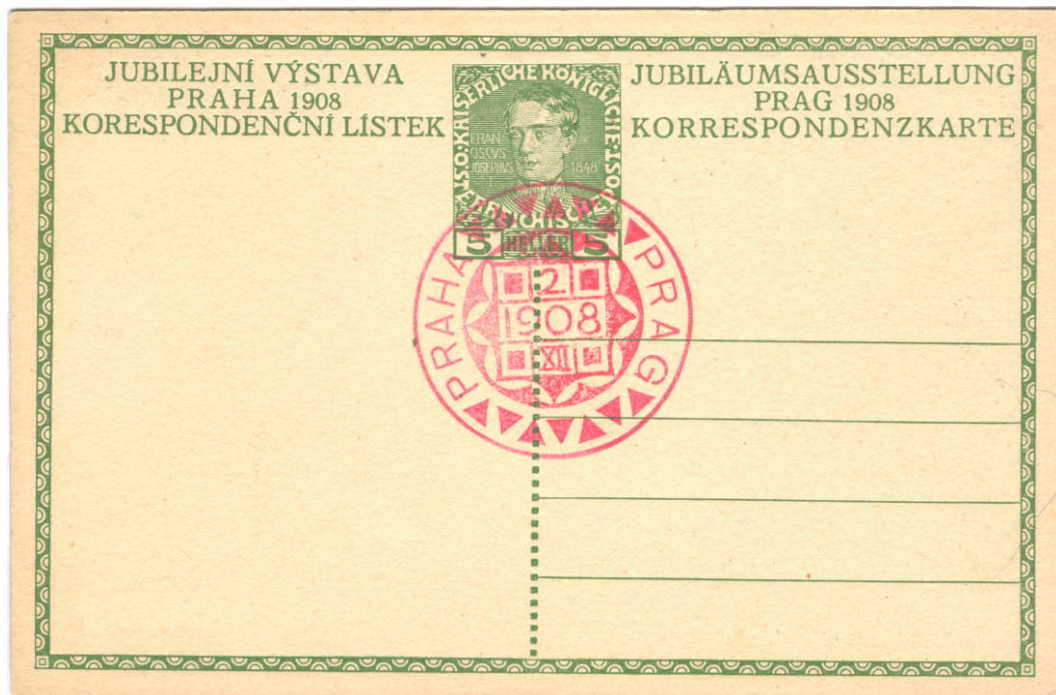
Inmiddels professor aan de Kunstgewerbeschule ontwierp Kolo Moser in 1906 de serie van 16 beroemde landschapspostzegels van Bosnië-Herzegovina, toen als bezet gebied deel uitmakend van de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije. Professor Ferdinand Schirnböck (1859-1930) graveerde deze postzegels. Op alle zegels van deze serie (met talloze tandingen en mengtandingen) staat een ander door Moser ontworpen motief. Het zijn typische voorbeelden van de Oostenrijkse geometrische secession-stijl.

Maar Moser ontwierp ook, en Schirnböck graveerde deze ook, de Oostenrijkse postzegels uit de periode 1908-1914 en de jubileumbriefkaarten, allemaal ter gelegenheid van het 60-jarig jubileum van Keizer Franz Jozeph.

Tot slot waren beide kunstenaars verantwoordelijk voor de eerste postzegels voor het vorstendom Liechtenstein dat, evenals Bosnië-Herzegovina, tot de Donaumonarchie behoorde.

Een zekere Heinrich Moser uit Wenen bracht in 2007 een persoonlijke postzegel van Moser uit. Hij deed dat ter gelegenheid van de tentoonstelling "Koloman Moser, der Tausendkünstler des Wiener Jugendstils" van 25 mei tot 10 september 2007 in het Leopold Museum in Wenen. Op deze zegel zien we een portret van de kunstenaar geflankeerd door een ontwerp van hem voor de façade van het Secessiongebouw. Het is een zeer goed verzorgde zegel met de tekst in een Jugendstillettertype.

De eretitel "Tausendkünstler" voor de veelzijdige graficus, designer en schilder Moser is zonder meer op zijn plaats. In 1918 stierf hij, te jong, aan kanker.

Wiener Werkstätte

De Wiener Werkstätte werd in 1903 door Josef Hoffmann (1870-1956) (afbeelding op volgende pagina), Koloman Moser en mecenas Frits Wärndorfer (1868-1930) opgericht. Het is een collectief en productiegemeenschap van een groot aantal kunstenaars, ambachtslieden en handwerklieden dat een vernieuwing van de toegepaste kunst nastreeft op basis van ambachtelijke kwaliteit. Dat er een sterke relatie was met de Wiener Secession ligt voor de hand. Immers, zowel Hoffmann als Moser was medeoprichter van deze beweging. Ook Klimt en Schiele waren lid van de WW. Voorts was er een zekere samenwerking met de Weense Kunstgewerbeschule waar Moser en Hoffmann doceerden. Door deze samenhang van verschillende bewegingen in de nieuwe kunst werd Wenen het centrum van het nieuwe design.

De doelstelling van de WW was dat kunst in alle geledingen van de samenleving moest doordringen. De muur tussen de kunst met een grote "K" en die met een kleine "k", de toegepaste kunst moest geslecht worden.

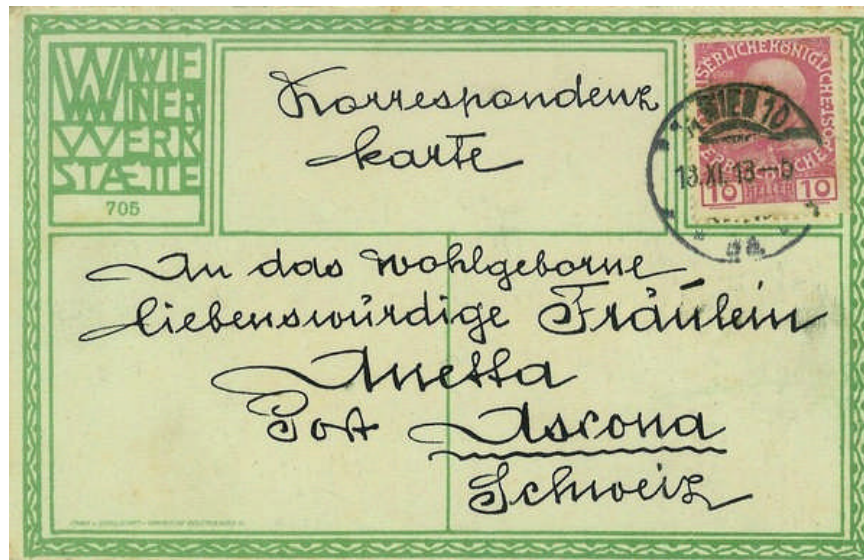

Op 14 september 2007 eerde de Oostenrijkse Post Hoffmann met de uitgifte van een speciale zegel met daarop afgebeeld een door hem in 1916 ontworpen halsketting (afbeelding 50). Een sieraad dat nog tot de Secession gerekend kan worden. De 129 cm lange ketting van goud en ivoor is in een van de werkplaatsen van de WW door edelsmeden vervaardigd. In hetzelfde jaar verscheen ook een "prestige boekje" met deze postzegel en acht persoonlijke postzegels waarop producten van de WW zijn afgebeeld die, evenals de halsketting, in het Museum für Angewandte Kunst (MAK) in Wenen te zien zijn. Het hieronder getoonde serviesgoed betreft ontwerpen van Hoffmann uit 1903, 1904/08 en 1911 die al meer tot de Art Deco gerekend kunnen worden. Dit geldt ook voor de door Moser in 1903/04 ontworpen stoel.

De WW bewoog zich echter ook op het gebied van grafische kunst, zie de poster van Bertold Löffler, 1907 links onder en de briefkaart met logo van WW en postzegel van Moser op de volgende pagina. Verder hield met zich bezig met mode en stoffen (stof van Dagobert Peche, 1913) en woninginrichting (lamp van Josef Frank, 1919). Zo werd ook de modezaak van Emilie Flöge, de hartsvriendin van Klimt, door de WW ingericht.

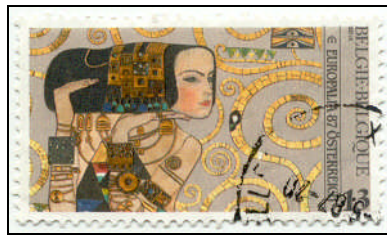

Behalve meesterwerken op het gebied van design en toegepaste kunst heeft de Wiener Werkstätte ook aan menig Gesamtkunstwerk belangrijke bijdragen geleverd. Eerder kwam de Kirche am Steinhof van Wagner al aan de orde. Een ander indrukwekkend voorbeeld is het Paleis Stoclet in Brussel. De schatrijke industrieel en kunstliefhebber Adolphe Stoclet gaf de WW in 1904 opdracht voor de realisatie van zijn "paleis". Het moest een Gesamtkunstwerk worden zoals de Weense Secessionisten dat propageerden.

Josef Hoffmann ontwierp de woning die in de periode 1906 tot 1911 werd gebouwd en door kunstenaars van de WW werd ingericht. Paleis Stoclet is een typisch voorbeeld van de toepassing van geometrische vormen in de architectuur tijdens de Oostenrijkse Secession en luidde tegelijkertijd het einde van de Art Nouveau en het begin van de Art Deco in de architectuur in. De onderstaande afbeeldingen laten dit overduidelijk zien. Bij de Tsjechische postzegels gaat het om een gemeenschappelijke uitgifte met België ter gelegenheid van het 100 jarige bestaan van deze, door de in Tsjechië (Pirnitz, Moravië) geboren architect ontworpen villa.

Gustav Klimt ontwierp het wandmozaïek voor de eetkamer, het beroemde "Stoclet Fries". Dit wandmozaïek werd door leden van de WW vervaardigd en in 1912 aangebracht. De linker zegel toont een detail van de fries uit de woning. De Oostenrijkse persoonlijke postzegel rechts toont hetzelfde detail maar nu van een werktekening voor het paneel „De verwachting” dat in het MAK in Wenen hangt.

In 1907 trok Moser zich, na onenigheid met Wärndorfer, terug uit de WW en wijdde zich voortaan vooral aan de schilderkunst. De Wiener Werkstätte floreerde daarna onder artistieke leiding van Hoffmann nog tot 1914. Toen veranderde, onder de artistieke leiding van Dagobert Pesche de stijl in een meer ornamentele. Na enkele financiële crisissen en inmiddels ver afgedwaald van de oorspronkelijke doelstellingen moest de Wiener Werkstätte in 1932 tengevolge van de slechte economische toestand sluiten.

Egon Schiele

Egon Schiele werd in 1890 als zoon van de stationchef van Tulln (vlakbij Wenen) geboren. Hij bezocht eerst de Volksschule in Tulln en later de gymnasia in Krems en Klosterneuburg waar zijn talent al ontdekt werd. In 1906 werd hij toegelaten tot de Academie voor Beeldende Kunsten in Wenen.

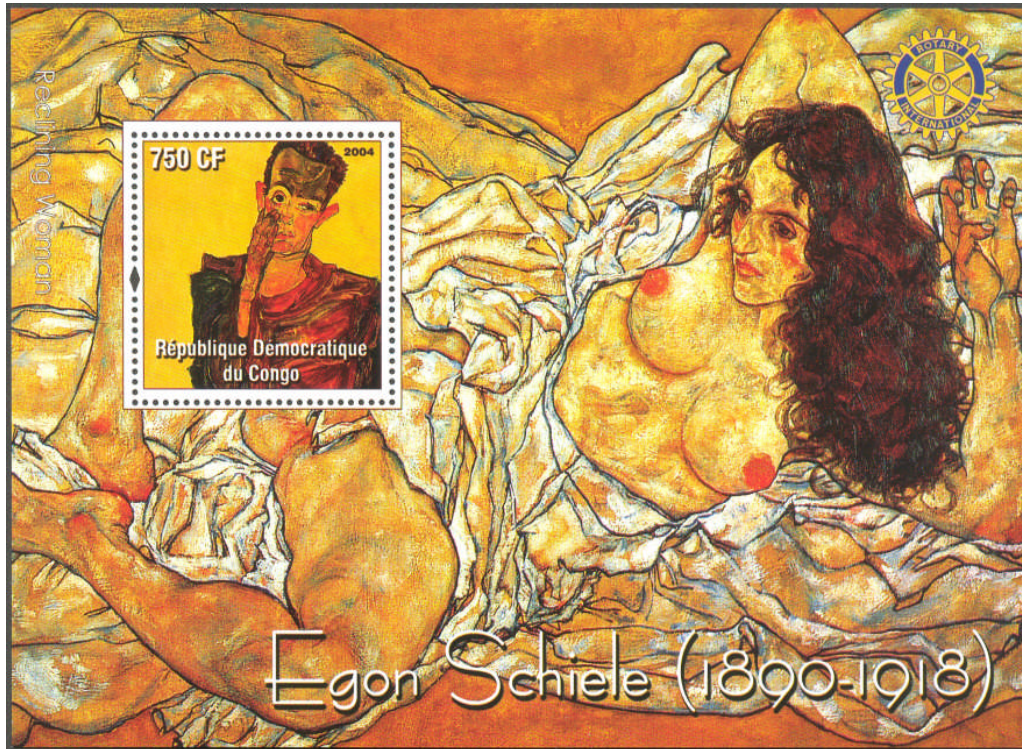
In 1907 kwam Schiele, als lid van de pas opgerichte Bund Österreichischer Künstler in contact met Klimt en Kokoschka. Klimt was zo onder de indruk van het talent van de jonge Schiele dat hij zijn mentor werd. Schiele verkeerde daardoor ook in hoge kringen en vond daar zijn opdrachtgevers om in zijn levensonderhoud te voorzien.

Schieles vroege werk was impressionistisch en gezien zijn omgeving sterk door de Secession beïnvloed. Vanaf 1910 ontwikkelde hij echter zijn eigen expressionistische stijl met hoekige, harde contouren en expressieve vormen, zie zijn zelfportret op pagina 3.

Om allerlei gedoe in Wenen te ontvluchten trok Schiele in 1911 met zijn minderjarige model Wally naar Krumau (het tegenwoordige Český Krumlov in Tsjechië), de geboortestad van zijn moeder. Later, in 1915, heeft hij een deel van deze stad aan het doek toevertrouwd, "Der Häuserbogen".

Hij maakte hier vooral veel erotische en in de ogen van de bevolking pornografische naaktwerken van jonge meisjes (onderstaande afbeelding is een door de UPU als schadelijk gekwalificeerde uitgifte). Dit, samen met zijn zeer losbandige levensstijl, was te veel voor de bekrompen bevolking van Krumau en Egon en Wally zagen zich gedwongen naar Neulengebach bij Wenen te vluchten. Maar ook daar raakte hij in een schandaal verwickeld dat hem zelfs enkele weken achter de tralies bracht.

In 1915 trouwde Schiele, niet met zijn model Wally, maar met de reeds lang bevriende Edith Harms. De postzegel hiernaast toont een potloodtekening van haar. Tijdens de oorlog moest hij in militaire dienst en kreeg een ambtelijke functie. Hierdoor bleef hij in staat om te tekenen en te schilderen.

Op 6 februari 1918 overleed Gustav Klimt, Schiele's idool, begunstiger en vaderlijke vriend. Enkele weken later, beleefde Schiele tijdens de 49e tentoonstelling van de Weense Secession zijn nationale doorbraak. De tentoonstelling was een groot succes. Automatisch was de door de dood van Klimt opengevallen leidende positie van de Weense avant-garde op Schiele overgegaan. Steeds meer mensen wilden zich door hem laten portretteren. Voor de 28-jarige Schiele leek de weg open voor een succesvol leven.

In de herfst van 1918 raakte zijn vrouw Edith echter besmet met de Spaanse griep. Ze stierf op 28 oktober, zes maanden zwanger. Schiele, ook door de Spaanse griep getroffen, overleed drie dagen later in Wenen.

1918, rampjaar of niet?

Of 1918 als rampjaar moet worden aangeduid is, hangt er sterk vanaf door welke bril je naar de ondergang van de dubbelmonarchie kijkt.

Een Wener zal dit mogelijk beamen, want van een centraal gelegen hoofdstad van een groot rijk daalde Wenen plotsklaps af tot een in een uithoek gelegen hoofdstad van een betrekkelijk kleine republiek. Echter een Tsjech of Hongaar zal deze de ondergang vermoedelijk niet erg betreuren. Het einde van

de dubbelmonarchie betekende voor een reeks gebieden juist een positief vooruitzicht, namelijk onafhankelijkheid van Wenen.

Ook vanuit een cultureel oogpunt is het maar de vraag; een rampjaar of niet? Het sterven van vier belangrijke kunstenaars in één jaar lijkt een grote klap voor kunstminnend Wenen. Naast kritiek kreeg Klimt (gestorven op 57-jarige leeftijd) veel waardering voor zijn werk en hij was voor Oostenrijk de kunstschilder uit zijn tijd. Otto Wagner (76 jaar) en Koloman Moser (50 jaar) waren nooit omstreden; integendeel, ook zij stonden als kunstenaar in hoog aanzien. Alleen Egon Schiele (28 jaar) was omstreden, vanwege zijn levenswijze en meer nog vanwege het pornografische gehalte van zijn werk.

De Wiener Werkstätte was een relatief beperkte tijd een echt succes. Een van de doelstellingen, te weten kunst voor iedereen, bleek door de hoge productiekosten voor sieraden, gebruiksvoorwerpen en dergelijke niet realiseerbaar.

Snel na de Eerste Wereldoorlog eindigde de toepassing van de Nieuwe Kunst in de architectuur en in de schilderkunst. In de toegepaste kunst kwam de Art Deco daarvoor in de plaats. Hiermee kwam aan de beoefening van de Secession een eind. Ook de publieke belangstelling voor de Secession als kunststroming taande snel.

In 1918 was de invloed van de Wiener Secession en de Wiener Werkstätte dus al over zijn hoogtepunt heen. Een echt rampjaar was het dan ook niet. Wel kan het overlijden van een viertal belangrijke voormannen van deze bewegingen in één jaar als een symbolische afsluiting van een tijdvak worden gezien.

Hoewel de Secession of Jugendstil decennia lang onderbelicht werd, trekken heden ten dage de mooie werken zowel in de open lucht als in de musea jaarlijks weer massa's bewonderaars. Nu is deze toenmalige Nieuwe Kunst weer hot. Kijk maar naar de prijzen die enkele schilderijen van Klimt enige tijd geleden opbrachten.